

Dirhams quadrats almohades de la seca de València

JOAQUIM PONT*

Els almohades¹ van arribar a la ciutat de València, aleshores Balansiya, l'any 1171. Fins llavors, la ciutat de Balansiya era la capital d'un estat almoràvit d'origen taifa. Els almohades van trobar molta resistència a la Xarq al-Àndalus (part d'al-Andalus de llevant) sobretot per la figura del militar i governador Muhammad ibn Abd Al·làh ibn Sa'd ibn Mardanix, anomenat el Rei Llop, que assolí el poder en el 1147 i defensà Balansiya, Mursiya i al-Mariya dels almohades i, alhora, dels cristians.

El Rei Llop era un gran guerrer i gran cap militar. D'un suposat origen mossàrab, havia nomenat el seu germà Abú-L-Hadjdjad Yúsuf ibn Sa'd governador de Balansiya. Mentre el Rei Llop lluitava el 1171 a Alzira contra els almohades, el seu germà va rendir la ciutat de Balansiya als almohades a canvi de seguir sent-ne governador. El Rei Llop moriria al cap d'un any, i tots els seus germans i el seu hereu van declarar vassallatge a la nova dinastia almohade per seguir lligats a l'aristocràcia islàmica regnant.

Els almohades només van governar Balansiya durant 56 anys i no ho van tenir gens fàcil. La capital de l'imperi, Marraqueix, restava geogràficament molt allunyada, el sud d'al-Andalus era un territori gens cohesionat i, alhora, la zona llewantina patia diferents rebel·lions que feien la guitza per un costat, mentre els cristians la feien per l'altre. Un nét valencià, o possiblement nebot del Rei Llop, n'Abú Zaiyan ibn Mardanix², en fou el darrer emir entre 1228-1238 en fer fora l'anterior, Abu Saïd Abd-ar-Rahman, per haver establert amb Jaume I un pacte de vassallatge. Posteriorment, a finals de setembre de 1238, en Zaiyan rendia la ciutat a Jaume I. Aquí acabava el domini almohade de València.

* Investigador numismàtic. Membre de la SCEN.

1. Hom els definiria com a integrants d'una dinastia islàmica d'origen amazig, amb creences coràniques monoteïstes i unitaristes, que governaren el nord d'Àfrica des del Marroc fins quasi Egipte i del Sàhara fins a Lleida.

2. El seu nom complet era Abú-L-Djumail Zaiyan ibn Sa'd ibn Mardanix.

Numismàtica

Numismàticament, tenim que els almohades dominaren Balansiya sota el govern d'Abu-l-Hajjaj Yússuf entre 1171 i el 1186. Posteriorment, els califes almohades governaren fins al 1224 amb l'arribada d'Abú Saïd Abd-Ar-Rahman, que governà fins al 1229. En aquest punt, entra a la ciutat Abú Zaiyan ibn Mardanix³ i es declara governador. N'Abú Saïd segueix sent governador pels almohades però ho fa als pobles de la Plana, al nord de la ciutat. Dos governadors: un almohade fora de la ciutat i un abbàssida a l'interior fins a la conquesta cristina del 1238.

El primer dirham quadrat amb característiques 100% almohades i el nom de la seca de Balansiya al marge inferior esquerra de l'anvers, o àrea I, seria el primer dirham encunyat pels almohades a la ciutat-estat. D'aquest dirham us en presento dues variants o dos encunyats ben diferenciats, tot i que els canvis són mínims.

El segon dirham quadrat amb seca Balansiya seria el que fa referència a l'emir al-Mu'ayyad bi-Allah, a l'imam al-Abasi i al propi governador Abú-L-Djuml (Abú-L-Djumail Zaiyan ibn Sa'd ibn Mardanix), amb quasi cap característica almohade. Fa molts anys que quedà ben identificat per en Medina, en Vives i en Hohertz com el dirham encunyat entre el 1229 i el 1238 sota el govern d'en Zaiyan i que s'ha considerat anti-almohade. D'aquest dirham se'n coneixen dos exemplars: l'exemplar utilitzat per en Vives l'any 1893 i el que es guarda al gabinet de la Real Academia de la Historia⁴ i que il·lustra en Medina al seu catàleg de l'any 1992.

Per tant, es podrien classificar els dirhams quadrats almohades (i rebels) de la seca de Balansiya en dos tipus generals que presento:

TIPUS 1 – Anys 1171-1229, amb seca *Balansiya* i similar a la majoria de dirhams del període almohade.

Variant 1   Mesures: 14 x 14 mm   Pes: 1,45 grams

3. Ídem.

4. Segons indiquen Antonio Delgado en el 2001 (Estudios de Numismática Árabe-Hispana) i en Pellicer en el 2009 ("La rara acuñación de Abu Yumail Zayyan ben Mudafi ben Yusuf ben Çaad ben Mardanix, en València").

Traducció:

I Area / anvers

No hi ha altra divinitat que Déu,
La disposició tota (és) de Déu,
No (hi ha) força sinó per Déu
Balansiya

II Area / revers

Déu és nostre Senyor,
Mahoma, el nostre Enviat,
El Mahdi, el nostre Guia

Variant 2   Mesures: 14 x 14 mm   Pes: 1,45 grams

La mateixa traducció que l'anterior.

TIPUS 2 – Anys 1229-1238, amb seca *Balansiya*, però amb el nom de l'emir al-Mu'ayyad bi-Allàh, l'imam abbàssida i el governador Abú Djumayl (Abú-L-Djumail Zaiyan ibn Sa'd ibn Mardanix).

Mesures: Pes: (Les mesures de la peça d'en Medina son 15x15 i 1,52 g)

Traducció:

I Area / anvers

L'Emir al-Mu'ayyad bi-Allah,
el guerrer santificat en el camí
de Déu, Abu Yumail

II Area / revers

Déu és nostre Senyor,
Mahoma, el nostre Enviat,
El Abassi, el nostre Guia
Balansiya

BIBLIOGRAFIA

CRUSAFONT I SABATER, Miquel. *Catàleg general de la moneda catalana, Països Catalans i Corona Catalano-Aragonesa (s. V aC – s. XX dC)*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, IEC, 2009.

FONTENLA BALLESTA, Salvador. "Un tesorillo de dirhemes almohades de Arcila", *Gaceta Numismática* 74-75, 1984, pàg 153-173.

HAZARD, Harry W. *The numismatic history of late medieval North Africa*. The American Numismatic Society, 1952.

HOHERTZ, Edmund H. *Catalog of the square islamic coins of Spain, Portugal, and North Africa: 1130-1816 a.d.*, The Wooster Book Company, 2008.

MEDINA GÓMEZ, Antonio. *Monedas hispano-musulmanas*. Instituto provincial de Investigaciones y Estudios Toledanos CSIC, Toledo, 1992.

PELLICER I BRU, Josep. “La rara acuñación de Abu Yumail Zayyan ben Mudafi ben Yusuf ben Çaad ben Mardanis, en València”. *Gaceta Numismática* 172, 2009, pàg. 15-20.

SANCHIS GUARNER, Manuel; TARRADELL, Miquel. *Història del País Valencià, prehistòria i antiguitat època musulmana*, Volum I, Edicions 62, 1988.

VEGA MARTÍN, Miguel; PEÑA MARTÍN, Salvador; FERIA GARCÍA, Manuel C. *El mensaje de las monedas almohades. Numismática, Traducción y Pensamiento islámico*. Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, Cuenca. 2002.

VIVES ESCUDERO, Antonio. *Monedas de las dinastías arabigo-españolas*. 1893. Reedició de 1998, Fundación para el Fomento de los Estudios Numismáticos, Madrid.